

Litterär Tidning.

N:o 74.

Lördagen den 14 September.

1839.

Ryss-Ugnen.*)

"Säg mig, skärbo! hvad är detta
För ett kummel, som sig reser

Der i skumrik quäll?

Hvad betyder stensatt hvälning,
Rest utöver svarta klippor;

Hvad den brända häll?"

Med en blick, som Östern hotar,
Genomträngd af sorgsna minnen,

Gisver gubben svar:

"Fremling! kom du utan hogkomst
Af de lidanden, som Fädren

Könt i qualda dar?

Hör: En afton skördens månad,
Solens brände mellan fjärdar

På den torra ön. —

Bonden geck från skurna tegen
Hemät och till skördars Herre

Sände tacksam böñ.

Se, i Norr då frossar lägan
På de höga bergens toppar;

Wårdkas står i brand —

Det är krigsbud; Muskoviten
Rasur härjande kring kusten,

Nalkas re'n vår strand.

Så han smög till Sota-skären,
Värnlöst simmande i fjärdar —

Lik den mö i bad —

Nu rår väldet. Än går blodig
Sagacykel ibland kustbor —

Rån på hvarje rad.

*) Mångfaldiga stensättningar, s. k. Ryssugnar, som Ryssen år 1719 under sin härjning på våra kuster begagnat, för att i dem gräddha sitt bröd, qvarstå ännu på flera holmar uti skären.

Gå, o fremling! till den vigda
Jorden, spörj de dödas vårdar

På vår kyrkogård;
Tyd der hällens runa: — är ej
Året sju ton hundra - nitton

Ristadt på mång' vård?

Träd i allmogs samqväm, när som
Barnen lyssna till de gamles

Sägner — hör, nu hör!

Är det icke Ryssflykts*) dagar,
Ej det grymma årets fasor,

Som den sagan rör?

Och när skygga barnet gråter,
Skrämde af någon dröm om natten,

Eller trollsyn, — aek!

Var den synen ej en vild-Ryss,
Gällde drömmen ej en blodig

Skoningslös Kossak?

Fråga skog och berg och klyftor
Om de dar, då rånad flykting

Dåldes i dess skygd;

Fråga fjärden, när dess spegel
Skifstat för blodröda lågor,

Tända i vår bygd.

Skurna säden, som i skylar —

Lika gyllne ättekullar —

Över fältet låg;

Gods och bohus, som man än ej

Hunnit rädda — allt blir offer

För mordbränmar-håg

Åbor fly från brända gårdar,
Hastande till skogars gömslen;

Dock — de vilda män

Kasta bloss bland furors bålverk,

Att i torra snar försteka

Dem, som andas än. —

*) Sålunda benämnes af skärgårds allmogen tiden för Ryssarnes härjning härstädes.

Ack! en sorglig vård, en kolsvart,
Står nu der från Ryssflykts tider,
Rånets minnesflod.
Mellan dessa Ryssugns hällar
Bakades det mjöl man röfvat;
Jäst — var bondens blod. . .

Gå nu, fremling! säg för Sveas
Söner hvad, som Skärbon lidit
I de fordna dar.
För att oss om oväns blodskuld
Sent påminna, står en kolsvart
Vård vid stranden gvar."

— v — n. *)

*) Mera!

Red.

Om

Universiteterna.

Ett tredje ord, i anledning af Professor Ps:
swar i Mimer på en Aftonbladsuppsats.

(Forts. fr. föreg. N:o.)

2. Examensväsendet.

Det sades, att föreläsningarna är professoorns hufwudsak, och de är verkligen det, hvarigenom han representerar hos sin nation sin vetenskap och dess högsta höjd hos hans samtid, och är den högsta lärare deri, dels omes delbart såsom förelässare, dels medelbart, såsom författare, litterator, då han läter trycka sina föreläsningar eller den cyklus af forskningar, som föranledts af föreläsningarna. — Men man skulle dock nu tro, att examen twärtom är hans hufwudsak. Om man dömdে ester förhållanden nu för tiden, då betyget öfverhuswud är målet för studentens hela diktan och traktan, för hela hans studentliv. Och hwad betyder ett betyg? Föga eller intet. Hvarföre så är, har A. B. förräffligt utört. Att staten och embetsverken ofta bli bedragna på detta betyg, är för en dag; åsvensom att att en gränslös yttheder kan framkallas just genom betygslässningen och att den således hos de flesta dödat allt vetenskapligt liv, hvars egentliga väckare och befordrare universiteterna ämnades vara. P. undvikte att erkänna detta, derigenom att han blott försvarar Examinas bibehållande vid universitetet. Det förrör dock sin skräckdåning. Det onda bör mälas så, att det sticker i ögonen och gör onde att se. Så har A. B. gjort. Han har visat, att betyget icke är någon säker mätstock på kunskap, att betyg kan verkligen betyda ett större eller mindre mätt af kunskaper, än det heter; och att det relativt till andra betyggegande, eller betyggifvande under andra promotioner o. s. w. ofta är alldelens olika. Vid den ena promotionen, under den ena professoorn, kan ett landatur betyda hwad ett eum laude är under en annan promotion och professor; den ena individuen kan för sina kunskaper haft samma betyg, som den andra för wida underlägsna eller wida öfverlägsna. Dagligrödags har man i Uppsala, särdeles strax före promotioner, bewis på

huru wilsförande mätstockar betyg är. De är icke endast ofta orättvisa, de är åtvena sådliga för wetenskapen, ty emedan man brukat anse betyget för bewis på befordringsanspråk till syolor, så skräwa alla att få dem så ampla som möjligt, för att ha företräde framför sina kamrater. Naturligtvis kommer wetenskapens eger värde i andra ordningen, ty första värdet har patentet på utkomst. Genom solida kunskaper kunnna deha betyg fällan winnas, dersöre kassar man sig dem på ginoste vägen. Som Professörerna mest förra, sina egna Collegier, sina egna åsikter och ord, så måste en, som läst bara utländska böcker i faken, ej få särdeles betyg. Men som ör den lättast kunnna inhämtas och ge sken af begripande af själva tanken, så studeras de viktigaste glossorna med särdeles företräde. Åsvenska grundskemata. Dessa brukas med fördel korta sammantag, som gå i arb från promotion till promotion. För att nödordstiligen begripas, då de blott utgöra några ark, så går man till en Docent eller annan yngre mästare, som kan mekanistiskt på ett par dagar tringa in lexan. Många gå åtven till professör för att få ett privatissimum, ett Examinatorium, ett privat collegium, strax innan tentamen. Ju bättre minne nu examinanden har, ju lättare går wetenskapen in och ju lättare flyga swaren fram och kassa ett grannt betyg. Så bedrages mången Professor ofta och ger ett ansenitgt betyg åt en länening å 14 dogar, då åter en grundlig sjelfständare står sig sitt, emedan hans swar icke är Professörs. Sölduna får man nu förtiden ofta Magistrar, hvilket minneskunskaper torka bort med lagerkransen, eller på sin höjd med sommarn efter promotionen, och hwarester qvarstår den simila studenten, men med betyg, som ge rätt till viktiga lärarefsbör.

Detta skulle nu kunnna hjälpa på det sätt, att Professörerna frågade grundeligen efter saker, och ej efter ord, ej förfädrade några wiha böcker, ehuru de uppgåtvo förslag till de bästa i hvar sak; mera efterhördre hwad som begripts af hwad som lästs, än hwad som ord för ord inpluggats ur deras collegier. Åtven skulle kunskaps soliditer visas, om mera vigtades på afhandlingars och disputationers författande på modersmålet. Så t. ex. borde hvar examinandus fråska en afhandling i faken för hvar professor, hvarföre han sedan kunde examineras bland annat; så borde alla disputationer pro exercitio och gradu förfatcas och utan præses försvaras af respondenterna själva. Widare kunde examensbeskyret öfverlätas åt Adjuncterna, hvarigenom glossor ur collegier ej kunde komma i fråga, när föreläsaren icke wore examinerator. Derigenom beskrivdes Professörerna från tentamensgöromålen, och fingo egna sin tid uteslutande åt wetenskapliga forskningar, som sedan medelades uti föreläsningar. Naturligtvis skulle Adjuncternes löner stegras för det ökade besvärets skull. Föreläsningarna, säger man, blefwe då obesökta, men wore professör utmärkt förelässare, så skulle aldrig högare salnas, hvilket ses af Geyer och Boström, som ha fullt hus, fastän ingendera nu examinerar. Widare kan inwändas, att åtven för Adjuncterna såsom examinatorer kunde winglas för betyg; de kunde ge privata collegier o. s. w. Sådana borde de dock icka få gifva, ty då wore sak samma, som om professörerna examinerade; Adjuncternas tid att föreläsa kommer, när de bli professörer.

A. B. förestår intet af detta, utan att examina böra flyttas från Universiteterna till embetsverken. Faculteterna as professörer borde examinera dem, som skulle wid universitetet

qvarstamia som akademici. Domcapitlen examinera i pastoral och prestexamen (hvilka rätt väl kunde sammanfläs till prestexamen) åtvensom alla bliswande i kollärare i sifte; Sundhets-Collegium eller Carolinska Institutet Läkare, Collegierna dem som ingå på juridiska tjenstebanan. Detta förslag är icke så orimligt, som det förefallit P. — AB. grundar all examen på likhet med Kräfthållanden. Skräet är till att garantera, att det som hör till deh sak blir väl gjordt och ger bewis åt dem som hör till skräet, att de kunna saken. Särskilda yrken funnos väl före Medeltiden, men skräen blefwo de först då, hvilket A. B. menar, men P. misstänker. Att skräen nu icke behövas, emedan allmänheten nu sself kan dömma, säger A. B. P. nekar. Som frågan är om näringens friheten, så hör den icke hit. Dock tyckes P. så wida ha rätt, att allmänheten kunde lika väl i Medeltiden, som nu dömma om en sak, den behöfde; men rätt har A. B., att som allmänheten sself kan dömma öfver slobidproducter, behöfwas inga skräen t. ex. bagare, bryggare, västpare, skräddare, snickare. Men säger P. allmänheten kan icke döma om en Doctor, en Jurist, en Prest, en Kollärare. En Adjunct skulle examineras af kyrkorådet, en läkare af Magistraten, en Lector af Gymnastikerna o. s. w. Det har A. B. aldrig påstått, här är misstänkt i fråga. Arbetstagarna skola prövas, säger A. B. d. m. s. först och owillkorligen Embetsverken och sedan allmänheten, så vidt den kan. En professor kan rätt väl prövas genom sina skrifter och genom sitt fält att fullgöra sitt embete af sina Collegier, som vid förslagets uppriktande uttrycka sin opinion och af studenternas mått af wördnad och kärlek. Läkaren prövas af Sundhetscollegium och genom skrifter af sina recensenter och genom allmänhetens förtroende på grund af hans lyckliga kurser. Presten prövas af Domkapitlet och sin församlings förtroende o. s. w. Naturligtvis ser allmänhetens pröning waligen efter utnämningen och är alltså ingen examen. Men hvor har A. B. sagt det? Man läse nr 92. Det talas ej om att allmänheten skall examinera. Endast vid läroplatser önskas att allmänheten läter någon sticket man i orten pröva. Dock skall Domkapitlet pröva först. Sämlunda är allt hvad P. säger, att förlöjtiga satsen, att allmänheten bör pröva sin doctor, jurist och prest, icke att finna hos A. B. eller han önskar det först af en upplyftare framtid.

(Forts. n. g.)

Litteratur.

Kongl. Wetenskaps-Academiens Handlingar för år 1837. Stockholm 1838. 8:o.

(Forts. fr. föreg. N:o.)

5. Undersökning af några syror, som bildas af organiska ämnen med svavelsyra; af Jac. Berzelius. — Denna afhandling widtror I. Isethionsyran, hvilken första undersöka, huruwida den är isomerisk med Winsvavelsyran, hvilket även genom försöken bekräftats. — 2. Benzin-svavelsyra,

(uppt. af Witscherlich), hvilken hör till samma klass af Syror som Benzoesvavelsyran. — Naftalin svavelsyra. — Naftalin svavelsyra. Förf. slutar af sina försök, att Naftalin icke är förenad med svavelsyra, utan med under svavelsyra, och sälades bör hetta Naftalin undervälvälsyra. Vidare har undersökningarna ledt till upptäckten af Naftinundervälvälsyra (eller efter andra åsiktter öfver sammansättningen Naftinsvavelsyra), samt 2:e märkvärdiga kroppar Sulfonastalid och Sulfonyastalin, som hör till samma klass af kroppar, som sulfobenziden. "De har trogligen många morförhållanden i den organiska naturen och gifwa nyckeln till sammonsättningsarten af flera der före kommande svavelsyrliga kroppar". Sulfonyastaliden har en förvånande ytre likhet med det i hjieman förekommande vulverformiga fett, som af S. Gmelin först isolerades och kallas des H. i r n w a c h s (Kühnus Myelokon och Couërbe's Cerebroste). Vi beklaga att arten af denna intressanta afhandling icke medgitter något kortars utdrag, hvars före wi vädgas dit hänvisa läsaren.

6. Undersökning af Bladgrönt, Chlorophyll; af J. Berzelius. — Den vidberömda förf. som i föregående årets Handlingar meddelat sina undersökningar öfver de färgämnen, som finnas i gröna och röda lök om hösten, har här med sin vanliga numärkta noggraunhet undersökt det s. k. Chlorophyll, hvarom flera sälliga hypoteser uppgifts men hvilka alla sakna grund. — 1:o. Friskt Bladträd. Bladgrönt är ett eget ämne, som till inflytelser af syror och alkaliér utan att föndes delat, som med dem ingår bestända och framställbara föreningar, och som, likt många af växtrikets färgande ämnen, fördelar af chlor och af linsers inflytande i beröding med syret. Bladgrönt är olösligt i vatten, även i alkohol; men löses af alkohol, ether, svavelsyra, saltsyra, salipetersyra (i kold i ganska ringa grad), concentrerad ättiksyra (i ringa mängd), kaustika och kolsyra och alkaliér. Bladgrönt förenas beständt med baser och det behåller sig i förening med dem, sedan de fält tillfälle att kolsyra sig, utan att sedan kunna af alkohol undragas. — 2:o. Törra löfs bladgrönt och en 3:dje modification af bladgrönt, hvarom wi få hänvisa till siflwa afhandlingen.

7. Undersökning af Gigantoliten; af H. G. Trolle Wächtmäster. Detta mineral upptäcktes af Nordenskiöld vid Tammela i Finland, och är utmärkt af sina stora och väl utbildade Kristallgrupper. Kristallerne, som är i alla riktningar med hvarandra sammanväxta, är särdeles väl utbildade, somliga af nära 1 1/2 dec. tums dia- meter. De är raka prismar med 12 femtrededda, under 150° mot hvarandra lutande ytor, visande sälades H. a. v. s formen periododéaëdre. Enligt Bendant utgår denna Kristallform från rhomboidaltypen, liksom Glimmers härliga pris- ma, och begge hör, efter hvad Nose visat, till det tre- och en-axiga systemet. Det har 2 olika genomgångar, båda parallela med kristallens bas. Den ena, uppkommen af mineralets finbladiga texter, upptäcktes i twärbrottets glänsande yta; den andra bildar tavlor, hvilka lagde på hvarandra utgöra Kristaller, hvars sidor, något ojämna af tavloras kanter, är icke ens stimrande." Twärbrottet temligt glänsande. Häggen mörkt sälgra med dragning i brant s. hos vilja fäblunt-kristaller. Repas i twärbrottet, men ej på sidorna, t. o. m. af

wageln, dock ej så lätt som tanken, hvars egna lukt vid påändning den saknar, åtvensom den ej kännes så fet som den. Smälter lät för blåsrör med någon pösning till glänsande ljusgröna slagg. Med Borax och Tiosforsalt smälter långsamt och svart till ett klart glas, hvars swaga jernförg vid affwalningen aldeles försvinner. Ger i kolf watten, som reagerar alkaliat. Den af analysen härledda formeln visar, att den skiller sig från Fahluniten genom latom Lerjords-silicat och 5 at. watten mindre. Märkvärdig är den stora mängden af jernoxid, som ingår deri, uemlig mer än 4 ggr så mycket, som i Fahluniten.

8. Undersökning om Lustens utvidgning mellan vattnets frystpunkt och kolfpunkt vid medelbarometerhöjd af Fr. Rudberg. Denna afh. visar tillräckligt huru utmärkt experimental-physiker Rudberg var, och hvilken stor förlust wetenskapen lidit genom hans alt för tidiga bortgång. — De första Physiker i förra sekel hade redan gjort försök över lustens utvidgning, men med högst olika resultat, då dilatationen från 0° till 100° (då vol. vid 0° antages = 1) uppgäfs från = 0,4840 (Nov) till = 0,3159 (Lacaille). Detta föranledde i början af detta sekel, nästan samtidigt, 2:me utmärkta Physici, Dalton och Gay-Lussac, att anställa noggrannare försök. De funno dilatationen = 0,376 (Dalton) och = 0,375 (Gay-Lussac), och som den sedan anställde ett större antal och mera varierade experimenter antog man i allmänhet dilat. = 0,375. Genom sina högst noggranna experimenter, hvarvid alla möjliga förtighetsmått tyckas blixtlöst vidtagna, hade Prof. Rudberg likväl kommit till det resultat att dilatationen är endast = 0,3647. Angående vigtet af detta resultat yttrar förf. sjelf: "Intylande af den mellan Gay-Lussac's och mitt resultat varande skillnad af en hel procent i dilatationsvärdet mellan 0° och 100° är, vid uppskattandet af temperaturens värde inom Värmelåran, så stort, att första delen af dennes siffernader måste blixta, ifall jag har rätt, förändrade." — Som hr Baron Berzelius i sina Årsberättelser närmare redogjort för ofwanstående afhandling torde en närmare redogörelse vara öfverflödig.

9. Bestämmande af Franska Kilogrammens vikt i Svenska decimalviktter af Fr. G. Wrede och H. Selander. — Resultatet af denna undersökning blef: 1 Kilogram = 2,3527372 Sv. skål pund, och 1 skålpond = 425,0369 grammer.

10. Om lineära differens-eqvationer af 2:dra ordningen, af A. F. Swanberg. — Som denna afh. icke egnar sig att i ett kort utdrag meddela, så vi hänvisa läsaren till densamma.

11. Galodromus, Genus e familia Curculionidum adumbratum et descriptum a E. H. Boheman. — Hr Capitain Boheman är onekligt en af fäderneslandets flickigaste Entomologer, uppammad i Gyllenhaals Clasiska Söla, och har genom flera utmärkt noggranna afhandlingar gjort sig fördelaktigt känd både in- och utrikes. Han har tagit werksam del i utgivandet af Schönherr's Synonymia Insectorum och skull, som vi hört sägas, vara syppelsatt att

utarbeta ett supplement till Major Gyllenhaals Clasiska werk Coleoptera Svecia, för hvars snara utgivande hvarje Entomolog skulle hos hr Boheman stanna i förbindelse. — Släget Galodromus, hvaraf blott en art (C. Mellesii) hittills blifvit uppräckt, och funnen på Manilla af Hartig kan enligt förf:s vittrande ej hänsöras till någon annan afdelning i Schönherr's werk öfwer Curculionerne, än Bredthedes, ehuru det betydligt afviker från dem genom olikheten hos antennerna och rostri formen, samt den ovanliga längden hos bakbenen. En wacker figur, flere gånger förstorad, åtföljer afhandlingen.

(Forts. n. g.)

Ny Lagsamling, Tredje häftet, innehållande Missgernings-Balken af 1734 års Läg. Döbro 1839.

Med fortsättningen af detta werk fortgår hr Backman berömligt. Ousligt wore, att det typographiska icke wore under all kritik. — Hr Lindhs officin synes vara ett eget phænomen i boktryckningsväg i 19:de selet; derifrån utströmmar en mängd prister, bättre och sämre om hvarannan, merendels alla i det fulaste typographiska stile. Vi hafwa svart för att begripa hru en Geijer m. fl. kan tilläta fina herrliga werk nedsmutsas af den Lindh'sa trycksmorjan.) Att hr L. likväl kan præstera något bättre än det vanliga från hans officin utvisar hans upplaga af Witt'sa Arbeten af Sw. Först, hvilken utmärker sig fördelaktigt genom wackra filialer och fint paper. Men då denne samling genom sitt wackra yttre och hit-tills åtmästone goda icke fördelaktigt utmärker sig, åtvensom genom sitt billiga pris, hvarigenom affärsättning väl icke gerna kan saknas, synes det kante ej vara ur vägen att nu försätta utgivandet deraf, helsi utgivandet sinnat midt i Rudas arbeten. Slin på dem synes åtmästone böra lemnas — en billig fördran af den köpande allmänheten.

) Öfver arbeten under sedanre åren från denna officie dock oklanderliga till utseende.

Utländsk litteratur.

— Af det hօast eleganta och väl redigerade Bibliotheca Patrum Ecclesiasticorum Latinorum selecta. Curante Gersdorf, hvaraf wi redan anmält de två första volumner. Clemens Rom, Recognitiones och Cypriani Epistolæ, hafva nu det 3:de och 4:de H. utkommit: Cypriani Tractatus och första hälfsten af Tertulliani Opera. Dejsa fyra delar kostar blott 3 Th. Slutet af Tertullianus, Augustini walda Opera m. fl. walda latiniska kyrkoköfader skola snart följa.

— Andra Delen af den snillrika Schuberts intressanta Resa i Österlandet (Erlangen 1839) (det hela blir 3 Delar), innehållande Egypten och början af resau i Palestina, har nys utkommit.

Gefle, hos N. P. Landin.